

NGÀY BÁC HỒ VỀ NƯỚC

TS CHU ĐỨC TÍNH*

*Ôi sáng Xuân nay, Xuân 41
Trắng rừng biên giới nở hoa mơ
Bác về... Im lặng. Con chim hót
Thánh thót bờ lau, vui ngân ngơ...
(Theo chân Bác – Tố Hữu)*

Cách đây 70 năm, sau 30 năm bôn ba hoạt động ở nước ngoài, Nguyễn Ái Quốc - Hồ Chí Minh đã về nước trực tiếp chỉ đạo cách mạng Việt Nam. Có một chi tiết mà cho tới nay trên sách báo, tạp chí của Trung ương và địa phương viết không thống nhất: đó là ngày Bác Hồ về nước.

Được biết trước đây, nhiều tài liệu đã công bố ngày Bác Hồ về nước là ngày 8-2-1941. Hồi ký của hai đồng chí Lê Quảng Ba và Đặng Văn Cáp trong đoàn 5 người cùng về với Bác gồm các đồng chí Phùng Chí Kiên, Thế An, Hoàng Văn Lộc, kể cũng khác nhau.

Đồng chí Lê Quảng Ba trong bài "Năm lần Bác đến Cao Bằng", (*Nhân Dân*, ngày 1-3-1961) đã kể như sau: "Hồi đó, vào đầu tháng 2 năm 1941 và là mồng hai, mồng ba Tết... chúng tôi dẫn Bác cùng các đồng chí Phùng Chí Kiên, Vũ Anh từ Cột Mà qua Pò Vầu chỗ cây cột mốc Trung - Việt số 138¹

xuống Pác Bó", nhưng trong cuốn *A Voóc Hồ* (NXB Văn hoá Dân tộc, 1977) tác giả lại nói: "Bác về nước ngày 8 tháng 2 năm 1941".

Còn đồng chí Đặng Văn Cáp trong cuốn *Đầu nguồn*, (NXB Văn học, 1975) lại kể ngày về nước là ngày 6-2-1941.

Năm 1993, căn cứ kết quả của đề tài khoa học thuộc Chương trình nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh (KX.02), Viện Hồ Chí Minh thuộc Viện Mác-Lênin (nay là Học viện Chính trị - Hành chính quốc gia Hồ Chí Minh) trong cuốn *Hồ Chí Minh Biên niên Tiểu sử*, tập 2, do NXB Chính trị quốc gia ấn hành, đã công bố ngày Bác về nước là 28-1-1941. Chúng tôi thống nhất với Viện Hồ Chí Minh, bởi những cơ sở sau đây:

1. Ngày 19-2-1961, Bác trở về thăm cán bộ và nhân dân các dân tộc tỉnh Cao Bằng. Ngày 20-2-1961 Bác lên thăm Pác Bó. Trước đó một tuần, báo *Nhân Dân*, số 14-2-1961 đã đăng bài: "Bác ăn Tết với chúng tôi" ký tên là T. Lan. Bài báo kể rõ về những ngày mờ lợp huấn luyện cán bộ ở bên kia biên giới, đặc biệt kể chi tiết ngày mùng 1 tháng Giêng năm Tân Ty, Bác và các đồng chí học viên đã tổ chức vui Tết với đồng bào. Sau đó Bác viết: "Về nước, tôi mồng một, có tin mật báo rằng chuyên

* Giám đốc Bảo tàng Hồ Chí Minh

viên Quốc dân Đảng sắp đến khám xét vùng này. Bác ra lệnh: Sắp xếp sẵn sàng, ngày mai phải chuẩn sớm...!

Sáng mùng 2, các chủ nhà đều quyền luyện muốn lưu chúng tôi ở lại (Họ không biết lý do bí mật của chúng tôi). Bố mẹ anh trưởng thôn ân cần nói với Bác: “Mời Cụ và các anh ở lại chơi Tết với các cháu, đến ngày hạ nêu hăng đi”.

Sau này khi xuất bản thành sách *Vừa đi đường, vừa kể chuyện*, T.Lan nhắc lại: “Tôi mừng một Tết, được tin chuyên viên Quốc dân Đảng sắp đến kinh lý vùng này (Tin này sau hóa ra tin vịt). Sợ bị lộ, sáng mùng hai Tết, Bác cùng tất cả anh em thanh niên cuốn gói chuẩn, mặc dù bà con trong làng khẩn khoản mời ở lại ăn Tết với bà con đến ngày hạ nêu hăng đi. Chiều hôm đó, đồng chí Quảng Ba dẫn Bác và cả nhóm thanh niên về Pác Bó. Xa rời Tổ quốc đã hơn 30 năm. Đã mất bao nhiêu thời giờ và sức lực tìm liên lạc mà không được. Bao nhiêu năm thương nhớ, đợi chờ. Hôm nay mới bước chân về nơi non sông gấm vóc của mình. Khi bước qua cái bia giới tuyến, lòng Bác vô cùng cảm động”.

2. Hồi ký của Lê Quảng Ba - một trong năm người về Pác Bó cùng Bác, mặc dù nói ngày dương lịch là 8-2, đã xác định ngày về là “*mùng hai, mùng ba Tết*”. Theo lịch thế kỷ XX, thì ngày mùng 1 Tết Tân Tỵ là ngày 27-1-1941 và ngày 2 Tết là ngày 28-1-1941.

3. Tháng 6-1995, Ủy ban nhân dân huyện Hà Quảng, tỉnh Cao Bằng, được sự

giúp đỡ của chính quyền huyện Tịnh Tây (Quảng Tây- Trung Quốc) đã tổ chức một đoàn sang nghiên cứu di tích Hồ Chí Minh ở Tịnh Tây. Đoàn do Phó Chủ tịch Ủy ban nhân dân huyện Hà Quảng dẫn đầu, với sự tham gia của một số cán bộ nghiên cứu Lịch sử Đảng Tỉnh ủy Cao Bằng, Sở Văn hóa thông tin Cao Bằng và Bảo tàng Hồ Chí Minh. Chúng tôi đã được bạn đưa đi giới thiệu và khảo sát các di tích của Hồ Chí Minh ở huyện thành Tịnh Tây, Túc Vinh (Đức Bảo) Đại Long Đàm, Pá Mông, Tân Khư, Cột Mả... Đặc biệt, cả một ngày ở bản Nậm Quang, xã Thiên Bàn đã để lại cho đoàn khảo sát nhiều ấn tượng khó quên. Đây là vùng cao hẻo lánh của bạn, nên sau 55 năm, hầu như cảnh vật so với mô tả trong các hồi ký mà chúng tôi đã tham khảo ở trong nước không thay đổi. Buổi trưa ngày 14-6-1995 chúng tôi ăn cơm cùng bà con bản Nậm Quang ngay tại nhà ông Trưởng thôn Hứa Gia Khởi. Ông Trưởng thôn họ Hứa đã mất, song 4 người con của ông năm này có người tuổi đã gần 70, và những người già trong bản như ông Lương Ích 74 tuổi, đã kể lại với đoàn khách chi tiết về lớp học của Hồ Chí Minh năm Canh Thìn tại nhà họ. Về ngày Hồ Chí Minh rời khỏi Nậm Quang, tất cả nhân chứng đều khẳng định với chúng tôi đó là ngày mùng 2 Tết, họ kể rằng từ khi trời chưa sáng, đoàn đã đi khỏi Nậm Quang.

Chúng tôi cũng đã đi theo đường từ Nậm Quang ra chợ Cột Mả, hơn 10 cây số. Từ Cột Mả về tới mốc 108 chỉ còn 3km.

4. Hồi ký của Lê Quảng Ba, Đặng Văn Cáp, Võ Nguyên Giáp và trong một sổ sách đã viết hôm về tới Pác Bó, Hồ Chí Minh không vào hang Cốc Bó ngay, mà được bố trí ở trong nhà ông Máy Li.

Vậy ông Máy Li là ai? Nhà ông Máy Li ở chỗ nào? Suốt thời kỳ từ năm 1970 tới năm 1978 chưa có điều kiện khảo sát để làm rõ.

Tháng 4-1998 nhờ sự giao thiệp của Dương Chí Hải với bà con phía bên Trung Quốc (Chí Hải là con ông Dương Đại Hoa-cháu cụ Dương Văn Đình. Cụ Dương Văn Đình người bản Bó Bầm, Pác Bó, là người đã trực tiếp giúp đỡ bảo vệ đưa đường Hồ Chí Minh những năm 1941-1945), các cán bộ Ban quản lý di tích Hồ Chí Minh tỉnh Cao Bằng đã có một chuyến khảo sát sang đất bạn, nhờ thế biết rằng: Ông Máy Li tên thật là Lý Quốc Súng, sinh ngày 13-9-1902, đã từng đi lính cho Tưởng, sau trốn về, vì sợ bị bắt nên đã di chuyển đưa vợ con sang đất Pác Bó. Tuy nhiên, ông không dám làm nhà sâu trong đất Việt, mà chỉ làm ngay ở gần đường biên giới.

Từ trước khi Bác về Pác Bó, gia đình Máy Li đã là cơ sở của Lê Quảng Ba, Hoàng Sâm, cho nên ngày đầu tiên Bác về nước đã được các đồng chí đưa tới ở tạm tại đây.

Ở được mấy ngày, thấy sinh hoạt, làm việc không thuận lợi, nên Bác đã yêu cầu chuyển địa điểm ra rừng ở. Chính ông Lý Quốc Súng (Máy Li) đã chỉ hang Cốc Bó cho Bác và các đồng chí, đồng thời ông

còn cho mượn cả mấy tấm phản gỗ nghiên đưa vào hang để kê làm giường. Hang Cốc Bó chỉ cách nhà Lý Quốc Súng chưa đầy 200m; cây cối um tùm, rậm rạp, đá tai mèo lôm chôm rất khó đi lại, hơn nữa gia đình một lòng bảo vệ cách mạng, nên rất bí mật an toàn.

Năm 1998, ông bà Lý Quốc Súng đều đã mất, song đoàn khảo sát đã gặp trực tiếp bà Lý Thị Lộc, sinh năm 1919 là em ruột ông Súng, bà Sản Sĩ Dũng là em dâu ông Súng. Trước đây cả hai bà đều đã nhiều lần tới ngôi nhà của ông bà Lý Quốc Súng ở khu vực Pác Bó nên miêu tả lại khá rõ. Khớp lời kể của các bà với các tư liệu ở trong nước, Ban quản lý di tích Hồ Chí Minh tỉnh Cao Bằng tiến hành khảo sát và phát hiện vị trí nền nhà ông Lý Quốc Súng ở cách cửa hang Cốc Bó hiện nay gần 200m. Thời điểm này, rất may nền nhà, các đường kẻ đá và bờ kẻ hầu như vẫn còn nguyên vẹn.

Các căn cứ trên là một trong những cơ sở quan trọng để xác định ngày Hồ Chí Minh về nước là ngày 28-1-1941. Còn con số viết bằng chữ Hán trong hang Cốc Bó vẫn còn cho đến ngày nay, chính là ngày Bác Hồ chuyển từ nhà ông Lý Quốc Súng vào ở trong hang: ngày 8-2-1941.

---

1. Đồng chí Lê Quang Ba nhớ nhầm, thực ra là mốc 108. Nay mang số mới là 675.